

Úvodné slovo

Da Vinciho kód

Leto sa z nenazdajky priplazilo. Povinnosti odpadli. Zrazu sa nebolo kam ponáhľať. Konečne aj šéfredaktor si môže nahodiť ľahkú tému a trocha sa pohrať s uhorkovou sezónou. Aj keď to tento rok to na uhorkovú sezónu nevyzerá. Zmena

vládnej garnitúry po parlamentných voľbách tomu nasvedčuje.

Oslovila ma téma, ktorej sa chcem venovať. Viera vo všetkých podobách. Na začiatku leta obrovské more času, ktorý pomaličky a rozvážne plynul. Teraz beží okolo mňa ako šialený kôň.

Chcel som sa pohrať s uhorkovou sezónou a trocha si zafilozofovať. Zrazu som zistil, že sa akosi nekonala aj keď na dovolenkách pri vode, v horách a v rôznych kútoch sveta sme priveľmi nechceli brať na vedomie, že sa stále okolo nás niečo deje. A to čo ľudí stále hnalo dopredu bola viera a nádej v lepší život. Pre nás pohoda, pokoj, pre niekoho enormné vypätie, ba niekedy boj o holý život.

Skúsme tieto slová rozmeniť na drobné, alebo ináč povedané dešifrovať. Letné čítanie „Da Vinciho kód“ od Dana Browna ma príjemne prekvapilo.

Podstatou príbehu bolo poslanie Sophie s Robertom ktoré im prenechal Sophiin starý otec. Objavenie Svätého grálu a jeho tajomstva. Celý príbeh končí neočakávaným uschovaním grálu, v skutočnosti teda zostatkov Márie Magdalény, a listín, ktoré prezrádzajú pravdu o jej živote. Sophia s Robertom nakoniec zistia, kde sa posvätné relikvie nachádzajú, ale pre pokoj sveta sa ich rozhodnú nechať na pokoji a pod obnovenou ochranou Priorstva Sionu.

Pochopil som, že prioritou tohto príbehu bolo zachovanie viery v akejkoľvek podobe. Bez viery v niečo by ľudstvo stratilo nádej a prestalo existovať.

Pred oči sa mi ako výkričníky tlačili otázky aká bude domáca a medzinárodná scéna? Ako sa zachová nová pravicová vláda voči občanom. Premietali sa mi obrázky Kosova, Iraku, Izraela a ďalších miest, kde neviete či sa dožijete nového rána. Čo drží týchto ľudí a dáva im nádej na lepší život. Prišiel som ma to, že je to jedine viera. Jej obsah si modeluje každý sám.

Aj spomienky na augustové udalosti 1968 boli kdesi v hmle. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy na cudzie územie vyvolávalo po toľkom čase skôr nostalgiu ako pobúrenie. Nie je ten čas a priestor majstrom relativity pojmov. 68. rok odsúdil celý svet, no povzniesol sa nad problémy, lebo sa ho netýkali. Jedine viera, že tento čas pokory pomíne, držala naše národy.

A čo tak prírodné katastrofy? Zemetrasenia, sopky a iné prírodné neuhy, ktoré toto leto vyčíňali v ďalekých krajinách. Obrovské zemetrasenie na Haiti s množstvom

obetí, aj keď to bola súčasná krutá realita, sa akosi zaradil do plynúceho času, ktorý sa nás väčšiny akosi netýkal. No nechodme ďaleko. Slovensko pokorila príroda. Hrôza povodní poznačila každé mesto, každú dedinu. Jedine viera v súdržnosť, ľudskosť bránila týchto ľuďom prepadnúť zúfalstvu.

A čo my? Človek sa trocha preberie z pohody, pozrie či za oknom príroda nevyčíňa a viera, že u nás sa to nestane nás spokojne zasa ponorí do letných radovánok.

Pred letnou sezónou nás udalosti doma i vo svete zasahovali ako blesk z jasného neba. Teraz? Veríme že ešte aj tie posledné zlomky leta budú nádherné. A v tom je viera tak úžasná pre celé ľudstvo.

Ing. František Vojtech, PhD., šéfredaktor

Ekonomický komentár

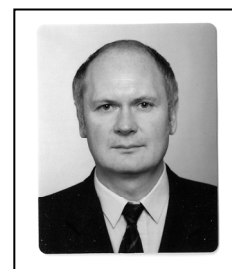
Programové vyhlásenie vlády a vedomostná ekonomika.

Na úvod treba povedať, že väčšine bodov Programového vyhlásenia vlády chýba jasnejšia definícia a ich formulácie majú len všeobecný charakter. Prvým signálom pre nás bude schvaľovanie štátneho rozpočtu na rok 2011, kde by mali mnohé prísľuby z programu vlády dostať konkrétnu podobu.

Nie je zámerom príspevku v celej šírke hodnotiť Programové vyhlásenie vlády. Treba sa však upriamiť na oblasť, ktorá bola doteraz predstavovaná ako kľúčová. V Programovom vyhlásení vlády ako keby sa strácala kontinuita. Ide o sociálnoekonomický rozvoj Slovenska založený na znalostnej ekonomiky. Tento termín prakticky vypadol. Sústreďme sa preto ďalej na jej hlavný obsah a to sú vzdelávanie, veda, výskum a inovácie a hlavne problematika ich finančného zabezpečenia.

Problémom Slovenska, ako sa dlhodobo uvádza v oblasti vedy a výskumu je výrazné zaostávanie za priemerom krajín EÚ-27 predovšetkým v národnej inovačnej výkonnosti a jej príspevku k tvorbe vedomostnej ekonomiky. To súvisí s nepostačujúcim prenosom poznatkov z výskumnovývojových aktivít do hospodárskej praxe. Zvyšovanie úrovne vzdelávania, výskumu a vývoja je základným predpokladom rastu produktivity práce a konkurencieschopnosti spoločnosti v oblasti ľudských zdrojov a tým aj zabezpečenia zvyšovania životnej úrovne obyvateľstva a dlhodobého udržateľného ekonomického rastu.

Bez výrazného zvýšenia celkových finančných výdavkov v tejto oblasti a podstatne väčšej zainteresovanosti podnikateľskej sféry podieľať sa na týchto výdavkoch, nebude možné dosiahnuť výraznejší pokrok v inováciách a vo zvyšovaní konkurenčnej schopnosti domácej ekonomiky, potrebnej na prekonávanie krízového

stavu a následného rastu. Zároveň bude potrebné výrazné posilnenie pôsobenia faktorov, ktoré v rámci rastu konkurencieschopnosti ekonomiky Slovenska, budú zvyšovať dopyt po inováciách.

Prerastanie finančnej krízy do hospodárskej znamenala výrazný dopad na zdroje rozpočtov krajín. Zásadnou otázkou sa preto stal objem a rýchlosť prístupu ku zdrojom na prekonanie dôsledkov krízy a vytvorenie podmienok pre oživenie hospodárskeho sektora. Najrýchlejším zdrojom sú práve fondy Európskej únie, ktoré svojou veľkosťou majú najväčší potenciál pozitívne ovplyvniť ekonomický rast. Pri ich rýchlym využívaní rozhodujúcu úlohu by mali zohrávať investície do vzdelávania, vedy a výskumu a inovácii. Na základe dosiahnutých výsledkov na Slovensku v čerpaní eurofondov, keď v polovici programového obdobia 2007-2013 je na úrovni cca 9% a v programoch vo vzdelávaní a výskume a vývoji prakticky ani nie 5% je táto situácia veľmi zlá. Práve preto, že vyčlenených prostriedkov zo strany EÚ je dostatok.

Trend nízkeho prílivu finančných prostriedkov do vedomostnej ekonomiky je už dlhodobý. Slovensko napriek tomu, že vstúpilo do EÚ v máji 2004 nevyužilo úplne svoj vedecký potenciál. V roku 2002 sa v Európskej únii prijalo, že do r. 2010 pôjdu v priemere 3 percentá z HDP na investície pre výskum a vývoj. To samozrejme neznamená, že všetky krajiny do roku 2010 túto úroveň aj dosiahnu, musia však urobiť čo najviac a rýchlejšie investovať do tejto oblasti. V súčasnosti je EÚ na úrovni 1,84 percenta, čo je stále príliš málo. A drží sa na nej už päť rokov. Neplatí to však pre Slovensko, kde podľa posledných štatistík, je investovanie do výskumu a vývoja 0,46 percenta HDP, čo je porovnaní s ostatnými členskými krajinami EÚ veľmi málo. Zdôrazňovalo sa, že práve peniaze zo štrukturálnych fondov majú túto situáciu výrazne zlepšiť.

Zmena akreditácie a zmena pravidiel pridelovania grantov vo vede, to sú priority rezortu školstva pre toto vládne obdobie. Po schválení Programového vyhlásenia to povedal minister školstva, vedy, výskumu a športu Eugen Jurzyca. Ďalej pokračoval, že problémom slovenskej vedy je nielen obmedzený objem finančných prostriedkov, ale aj spôsob ich použitia, ktorý dnes nezabezpečuje ich koncentráciu na najlepšie výskumné tímy a inštitúcie. Vláda SR preto zvýši objem finančných zdrojov do vedy, ale len smerom k najlepším tímom a pracoviskám. Podstatné je, aby sme peniaze dávali tam, kde je to efektívne. To znamená, aby eurá išli tam, kde to prinesie niečo Slovensku.

V krátkom čase sú však tieto zámery ako sa ukazuje korigované. Vládna koalícia sa vo svojom programe síce zaviazala, želepší kvalitu vzdelávania, vedy aj výskumu, zatiaľ však podľa návrhu SR na rok 2011 na to nebude mať peniaze. Ministerstvo financií totiž rezortu školstva na budúci rok nadelilo o vyše 260 miliónov eur menej.

Že je potrebné v tejto oblasti okrem dosiaľ uvedeného urýchlené riešenie hovorí aj nasledujúci konkrétny stav. Uspieť pri hľadaní práce nepomáhajú mladým ľuďom ani maturity, ani vysokoškolské diplomy. Z celkového počtu 375-tisíc nezamestnaných je u nás viac než 58-tisíc mladých

ľudí do 24 rokov podľa údajov štatistického úradu. To je konkrétnou štatistickou odpoveďou na dlhodobé zaklínadlá našich politikov o budovaní vzdelanostnej ekonomiky. Možno už aj preto sa vedomostná ekonomika prakticky v programovom vyhlásení nevyskytuje.

Ak sa však zmení efektívne naša vzdelanostná úroveň a s ňou spojená veda, výskum, vývoj a inovácie tak na slovných výrazoch nebude záležať. K tomu treba ešte dodať, že ak sa na báze Programového vyhlásenia Vládou SR prijme ucelený súbor opatrení, ktoré posilnia kvalitu slovenských vysokých škôl a ostatných výskumných ustanovizní a tak zlepši ich postavenie v medzinárodnej súťaži, potom by to bol v tejto oblasti posun vpred.

Ing. Ondrej Barič, PhD,
Národné centrum európskych a globálnych štúdií.

Rezervované pre makroekonomiku

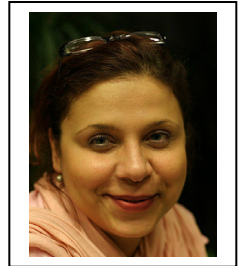
Perspektívy budúceho postavenia preferenčných daňových režimov vo svetovom hospodárstve

K rozpoznaniu možného scenára budúcnosti preferenčných daňových režimov je potrebné sa pozrieť na viacero faktorov, ktoré na ne významne vplývajú.

Prvým faktorom, ktorý stál aj za vznikom a samotným rozmachom preferenčných daňových režimov, je prehlbujúca sa globalizácia svetovej ekonomiky prejavujúca sa okrem iného aj internacionalizáciou cezhraničných kapitálových tokov, ktorá bude i naďalej podporovať rozvoj preferenčných daňových režimov do budúcnosti.

Druhým významným faktorom je rozvoj elektronického obchodu a informačných technológií. Nárast obratu z elektronického obchodu a elektronických transakcií bol od 90. rokov 20. storočia enormný. Taktiež rástol podiel elektronického obchodu na celosvetovom obchode s tovarmi a službami, kde významnú úlohu zohráva najmä obchod medzi korporáciami (business-to-business). Zásadné zmeny, ktoré elektronický obchod prináša, sú najmä v podobe prechodu od „papierových dokladov“ (faktúry, objednávky, pokladničné doklady a podobne) k dokumentom, ktoré sú z pozície daňovej správy oveľa ťažšie sledovateľné, ako i technologický posun od výroby a predaja fyzických tovarov k tovarom nehmotným, čím sa samotné miesto predaja ťažko identifikuje. Výsledky tvorivej činnosti, multimédiá, profesionálne služby a podobne môžu byť distribuované priamo cez internet kamkoľvek na svete a preto sa určenie miesta prevádzky pre daňové účely stáva problematickým.

Tretím faktorom je skutočnosť, že väčšina krajín s preferenčným daňovým režimom je pevnou súčasťou svetového finančného systému. Kvartálne štatistiky Banky

pre medzinárodné zúčtovanie (BIS) potvrdzujú, že od začiatku 80. rokov 20. storočia zhruba polovica všetkých medzinárodných bankových aktív a pasív ako i približne tretina všetkých priamych zahraničných investícií transnacionálnych korporácií plynie cez offshore finančné centrá.

Štvrtým faktorom je individuálna miera, do akej reálne jednotlivé krajiny formujú svoje legislatívne prostredie a teda aj upravujú problematiku daňovej politiky. Na jednej strane možno hovoriť o tom, že v teoretickej rovine krajiny resp. národné vlády sú suverénne vo vzťahu k tvorbe príslušnej legislatívy. V reálnych podmienkach však nemožno nevidieť významný a narastajúci vplyv vonkajšieho prostredia, ktorý podryva túto suverenitu a ktorého zdrojom sú na jednej strane medzinárodné inštitúcie, ktoré presadzujú svoje vlastné zámery (smerujúce napr. k daňovej koordinácii a harmonizácii) a na strane druhej nadnárodné korporácie a k nim pridružené subjekty (napr. konzultačné firmy). Dôležitú rolu zohráva i reakcia samotných krajín s preferenčným daňovým režimom na iniciatívy medzinárodných inštitúcií a miera ich ochoty spolupracovať pri výmene informácií a zapracovávať legislatívne zmeny. Zavedením vnútornej regulácie sú dnes krajiny ako Luxembursko, Jersey, Guernsey či ostrov Man podstatne účinnejšie regulované než ktorákoľvek z krajín G7. Dubaj napríklad investoval niekoľko miliárd dolárov do svojho systému legislatívy a dozoru, aby bol kompatibilný so svetom medzinárodných financií. Taktiež Barbados minul v rokoch 2002-2005 na prijatie novej finančnej legislatívy 45 miliónov dolárov a Maurícius 40 miliónov USD. Štandardom sa stáva dodržiavanie pravidla „poznaj svojho klienta“ v rámci povinnej starostlivosti vo vzťahu ku klientovi zo strany nielen bánk, ale aj poradenských firiem a správcov trustov. Sprostredkovateľské spoločnosti musia poznať identitu klienta a zdroj ukladaných peňazí. Ustanovenia o utajení boli modifikované tak, aby neboli viac „absolútne“, ale v prípade legalizácie príjmov z trestnej činnosti boli informácie poskytnuté príslušným orgánom.

Okrem toho je nezanedbateľnou skutočnosťou aj to, že v krajinách s preferenčným daňovým režimom sú alokované viac ako dve tretiny privátneho likvidného kapitálu sveta. Tento kapitál má svojich majiteľov a ich prirodzeným záujmom je ho zveľaďovať a nie znižovať, preto využijú všetok svoj mocenský i politický vplyv na zachovanie preferenčných daňových režimov do budúcnosti.

Čo sa týka samotného tlaku zo strany vyspelých krajín na preferenčné daňové režimy, môžeme očakávať, že i napriek úprave legislatívnych ustanovení týchto jurisdikcií bude i naďalej pretrvávať. Súčasná finančná kríza zintenzívňuje tlak na verejné financie národných ekonomík a keďže si ich vlády nemôžu dovoliť zvyšovať národné daňové sadzby, pretože sa obávajú ďalšieho poklesu domácej spotreby, vidia spôsob ako si zabezpečiť príjmy do

štátneho rozpočtu práve elimináciou daňových únikov do krajín s preferenčným daňovým režimom.

Na základe analýzy vyššie uvádzaných faktorov možno dospieť k záveru, že preferenčné daňové režimy budú i naďalej existovať ako súčasť svetového hospodárstva. Je však otázne, či sa zachovajú v podobe, v akej ich poznáme dnes a či postupne nedôjde k odstráneniu jedného zo základných pilierov offshore podnikania – anonymity a utajenia. Preferenčné daňové režimy vytvorili systémy, ktoré chránia záujmy a kryjú skutočného vlastníka aktív ukladaných na ich území. Kým budú tieto systémy existovať, preferenčné daňové režimy budú i naďalej možným terčom daňových únikov a legalizácie príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Svetové spoločenstvo by v tomto smere potrebovalo istý druh všeobecne prijateľného kódexu správania, ktorý by zaručoval transparentnosť vlastníckych štruktúr a schopnosť dopátrať sa k zdroju ukladaných aktív a jeho skutočným vlastníkom. Jeho globálne prijatie by však bol beh na dlhé trate.

Ing. Katarína Štaffenová

Medzinárodné ekonomické vzťahy

Hlavné populačné problémy rozvojových krajín

V rámci populačných problémov, ktoré trápia vlády rozvojových krajín a vlády vyspelých krajín, badať značné rozdiely, ale aj podobnosti. Hlavné podobnosti súvisia predovšetkým so zdravotnou situáciou populácie v jednotlivých krajinách. Podobnosť názorov vlád v oblasti zdravotníctva súvisí aj s epidemiologickým prechodom (epidemiologickou revolúciou) v rozvojových krajinách, čo ich približuje na úroveň vyspelých krajín v morbidite. Napriek tomu, že kedysi v rozvojových krajinách prevládali väčšinou infekčné a respiračné ochorenia, v súčasnosti vidieť v týchto krajinách prechod na choroby, ktoré sa bežne vyskytujú vo vyspelých krajinách – obezita, srdcovocievne choroby, rakovina a iné. Väčšina vlád nielen rozvojových, ale aj vyspelých krajín pokladá za najväčší problém epidémiu HIV/AIDS (93 % vlád rozvojových krajín a 81 % vlád vyspelých krajín).

V prípade ďalších populačných problémov je značný rozdiel medzi rozvojovými a vyspelými krajinami. Kým vo vyspelých krajinách sú značné obavy zo starnutia populácie a nízkej plodnosti žien, v rozvojových krajinách tento problém nie je. Na rozdiel od vyspelých krajín 54 % vlád rozvojových krajín vníma ako populačný problém vysokú plodnosť žien. Vzhľadom na zlú zdravotnú starostlivosť v rozvojových krajinách, ako významný populačný problém vlády v týchto krajinách vnímajú dojčenskú a detskú úmrtnosť a úmrtnosť matiek. Ďalšie výrazné populačné

problémy predstavujú plodnosť mladistvých, nízka očakávaná dĺžka života pri narodení a priestorové rozloženie populácie. Určitú podobnosť medzi rozvojovými a vyspelými krajinami predstavuje problém veľkosti produktívnej časti populácie (69 % vlád rozvojových a 61 % vlád vyspelých krajín). Napriek podobnosti sú však obavy vlád v jednotlivých typoch krajín odlišné. Vo vyspelých krajinách existuje obava z nedostatku pracovných síl v určitých odvetviach spôsobená neustále pokračujúcou nízkou plodnosťou a starnutím obyvateľstva, ktoré vedú k poklesu počtu obyvateľstva v produktívnom veku. Na druhej strane v rozvojových krajinách panuje obava z nemožnosti zabezpečenia dostatočného počtu voľných pracovných miest pre neustále rastúcu mladú populáciu v týchto krajinách, kde rast je daný vysokou plodnosťou a vysokým podielom detí na jednu ženu.

Najväčšie rozdiely medzi krajinami sú v probléme plodnosti. Kým 86 % LDC krajín a 50 % ostatných rozvojových krajín považuje vysokú fertilitu za populačný problém, vo vyspelých krajinách viac ako 60 % považuje za jeden z najdôležitejších problémov nízku fertilitu.

Všetky uvedené populačné problémy môžu mať výrazný vplyv na ekonomický rozvoj rozvojových krajín. Epidémia HIV/AIDS má priamy dosah na kvalitu aj kvantitu pracovnej sily, vedie k znižovaniu počtu pracovníkov v pracovnom procese, k zníženiu počtu odpracovaných hodín a v konečnom dôsledku k poklesu hrubého domáceho produktu. Nízka očakávaná dĺžka života pri narodení má výrazný vplyv na tvorbu úspor domácností. Čím je očakávaná dĺžka života nižšia, tým má domácnosť menší sklon k úsporám.

Vlády mnohých rozvojových krajín sa obávajú dôsledkov rýchleho populačného rastu na ekonomický rast a udržateľný rozvoj. Napriek tomu, že v priebehu posledných desaťročí došlo k poklesu miery populačného rastu, je tento rast vnímaný ako hrozba. Čo sa týka jednotlivých rozvojových regiónov, najzreteľnejší je tento problém v Afrike. V Ázii a v Latinskej Amerike dochádza k poklesu počtu krajín, ktoré pokladajú populačný rast za hrozbu. Je to spôsobené predovšetkým poklesom miery populačného rastu v týchto regiónoch na rozdiel od Afriky, kde leží aj prevažná väčšina z počtu najchudobnejších krajín sveta. Vzhľadom na hrozbu, ktorú predstavuje explozívny populačný rast na ekonomický rozvoj a exploataciu prírodných zdrojov, v priebehu posledného desaťročia došlo k rastu počtu rozvojových krajín, ktoré začali uplatňovať populačnú politiku zameranú na redukcii miery populačného rastu. Najviac sa uplatňovanie takejto politiky prejavilo v Afrike, kde v roku 2009 64 % vlád krajín uplatňovalo politiku redukcie miery populačného rastu (v roku 1976 to bolo len 25 % vlád na tomto kontinente).

Ing. Martin Grešš, PhD.

Osobnosti

Robert M. Solow

V roku 1987 dostal Nobelovu cenu za ekonómiu Robert M. Solow za svoj príspevok k teórii ekonomického rastu.

Solow sa narodil v Brooklyne v New Yorku 23. augusta 1924 ako najstarší z troch súrodencov. Jeho rodičia boli pôvodom deti imigrantov, ktoré museli pracovať už od skončenia strednej školy, aby zabezpečili svoje rodiny. Mladý Robert Solow sa tak stal, spolu so svojimi dvoma sestrami a ďalšími bratrancami a sesternicami prvou generáciou Solowcov, ktorá študovala na univerzite. Solow pôvodne navštevoval štátne školy v okolí New York City, po ukončení strednej školy získal štipendium na štúdium na Harvard College, kde začal študovať v septembri 1940.

Solow bol jedným z generácie detí Veľkej hospodárskej krízy a tak počas štúdia na Harvard College sa začal zaujímať o to, čo spôsobilo krízu v 30. rokoch minulého storočia. Spočiatku sa venoval štúdiu sociológie a antropológie, ale aj základom ekonómie. Koncom roku 1942 zanechal štúdium a vstúpil do armády, kde slúžil v severnej Afrike a na Sicílii, neskôr na pevnine v Taliansku. Prepustený bol v roku 1945, po ukončení druhej svetovej vojny.

Po ukončení vojenskej služby sa Solow vrátil na Harvard, kde sa začal venovať štúdiu ekonómie. Jedným z jeho prvých učiteľov bol aj V. Leontieff, neskôr sa stali aj blízkymi priateľmi. Od Leontieffa sa Solow naučil princípy modernej ekonomickej teórie, pričom sa postupom času stal aj jeho výskumným asistentom a vykonával rôzne empirické práce.

Počas svojej práce asistenta sa začal zaujímať o štatistiku a probabilistické modely. Keďže v tom období bolo štúdium štatistiky na Harvarde považované za „excentrické“, v rokoch 1949 – 1950 sa Solow dostal v rámci štipendia na ročné štúdium na Columbia University. Okrem štúdia štatistiky pokračoval aj na písaní svojej dizertačnej práce. Počas štúdia na Columbia University dostal Solow pozvanie na profesúru v rámci ekonomickej katedry MIT. Pôvodne vyučoval štatistiku a ekonometriu, pričom dostal kanceláriu hneď vedľa P. Samuelsona, s ktorým sa takmer každodenne stretával počas svojho pôsobenia na MIT. Ovplyvnený Samuelsonom sa znovu začal venovať ekonomickej teórii, predovšetkým otázke ekonomického rastu.

Redakcia

Recenzia

Realita súčasného ekonomického a sociálneho systému sveta

/konštatovania Williama I. Robinsona v knihe **Teória globálneho kapitalizmu – transnacionálna ekonomika a spoločnosť v kríze**, FILOSOFIA, nakladateľstvo Filozofického ústavu Akadémie vied Českej republiky, Praha, 2009, 362 strán/

Autor sa predmetnou problematikou zaoberal od roku 2002, a to v štyroch kapitolách.

V prvej uvádza **globalizáciu** ako epochálnu premenu svetového kapitalizmu. V druhej konštatuje vytváranie **globálnych tried** a vzostup transnacionálnej kapitalistickej triedy. Tretiu kapitolu venoval problematike fungovania **transnacionálneho štátu**. V štvrtej kapitole sa nachádza otázka **budúcnosti globálnej spoločnosti** a rozporov globálneho kapitalizmu.

V predhovore k českému vydaniu knihy autor upozorňuje na aktuálne -súčasné prepukanie rozporov svetového kapitalizmu vyúsťujúcich do svetovej **krízy a depresie v rokoch 2008 – 2010**. Tak ako k tomu predvídavo píše v 4. kapitole. Nie je však skeptický a uvádza, že kríza sa postupne vzdiala a otvára aj „priestor pre rozkvet nových myšlienok a pre uplatnenie vplyvu sociálnych síl pôsobiacich zdola“.

Najmä v 1. kapitole opodstatnene konštatuje, že „**globalizácia** predstavuje **novú epochu**“ vo vývoji svetového kapitalizmu. Ako uvádza – v poradí štvrtú. Pojem „globalizácia“ sa začal používať od šesťdesiatych rokov 20. storočia. Charakterizuje ju **vznik a vývoj transnacionálneho kapitálu** a globálne významne integrovaného finančného i produkčného systému. S tým organicky súvisí vznik transnacionálnej kapitalistickej triedy. Tá sa „snaží presadzovať svoju nadvládu prostredníctvom siete inštitúcií“ rodiaceho sa aj aparátu „transnacionálneho štátu“.

Globalizácia vzniká v nadväznosti na vedeckú a technologickú revolúciu, vr. komunikačnú a infromatickú revolúciu, a pokrok v automatizácii, robotizácii, manažmente, marketingu, bankovníctve, financiách a pod. /str. 40/. S tým súvisí aj presadenie voľného pohybu kapitálu a rozšírenie sveta demokratických krajín. Globálna mobilita kapitálu viedla logicky aj k **reorganizácii produkcie v celosvetovom meradle, a to v záujme maximalizovania zisku**. Preto „je ... koncentrácia a centralizácia celosvetového ekonomického manažmentu, riadenia a rozhodovacej moci“ transnacionálneho kapitálu a jeho subjektov. Transnacionálny kapitál je v podobe obrovských transnacionálnych spoločností, ktoré na celom svete diktujú systém ekonomiky. Aj „národní“ kapitalisti ich musia rešpektovať. Pokiaľ jestvuje decentralizácia a segmentácia produkčných procesov – vlastníctvo, kontrola a rozhodovanie nad globálnymi zdrojmi a výrobnými prostriedkami sú koncentrované a centralizované.

Najmä „ekonomická“ globalizácia a technologický pokrok sú motivované úsilím zabudovaným do „kapitalizmu konkurenciou a triednym bojom“ a úsilím o maximalizáciu zisku znižovaním nákladov na pracovnú silu a ďalšie faktory.

Globalizácia je názorne indikovaná aj prostredníctvom vývoja svetového obchodu, priamych zahraničných investícií, reklamy, spotrebných vzorcov, vplyvu na kultúru, médiá i politiku.

V 2. kapitole sa W. I. Robinson zaoberá zmenami vo svetovej spoločnosti. Konštatuje **zmeny** v charaktere spoločenských – **globálnych tried a osobitne vývoj transnacionálnej kapitalistickej triedy**. Tú už zaujíma svetová ekonomika len ako celok, a to v systéme súkromného vlastníctva a voľného pohybu kapitálu medzi štátmi a rozširovania svetového obchodu. Ako uvádza výhodou je, že „kým v predchádzajúcom období medzi sebou národné buržoázie ostro súperili, teraz sa môžu spoločiť“. Procesy ekonomickej reprodukcie sa presúvajú od jednotlivých štátov k transnacionálnemu všeobecnému celosvetovému priestoru. Obeh kapitálu má „tendenciu odtrhávať sa od produkcie a vymaňovať sa spod bezprostrednej politickej a inštitucionálnej kontroly“. Transnacionálny kapitál získal vyššiu moc aj nad ostatnými sociálnymi silami /triedami, ľudom/. Triedu „proletariátu“ autor odporúča chápať v rámci transnacionálnej **triedy námezdné pracujúcich**.

W. I. Robinson natvrdo konštatuje, že „Transnacionálna kapitalistická trieda je novou **celosvetovou vládnuou triedou**“ /str. 102/, Presadzuje sa to aj v jej globálnom rozhodovaní a vo vznikaní „aparátu transnacionálneho štátu“. Vybudovala „triedne uvedomelú transnacionálnu elitu“, a to „spolu s transnacionálnymi manažermi, byrokratmi, technikmi“ ako aj poprednými „ideológmi a intelektuálmi“. Transnacionálna kapitalistická trieda je podľa W. I. Robinsona nateraz „zjavným aktérom zmeny“. Všeobecne presadzuje najmä **liberalizáciu trhov**. V podstate sa zmocnila aj orgánov štátu a politiky, „kľúčových ministerstiev“ a správnych štruktúr aparátu – osobitne ústredných bánk a ministerstiev financií i zahraničia. Transnacionálne bloky majú hegemoniu vo väčšine krajín a od základov ich menia. „Využívali štátne aparáty na presadzovanie globalizácie, reštrukturalizáciu krajín a ich integráciu do globálnej ekonomiky ...“. K tomu patria aj **nadnárodné aparáty** v Medzinárodnom menovom fonde /MMF/, vo Svetovej banke /SB/ i v Svetovej obchodnej organizácii /WTO/. Hegénomom sa stal najmä finančný kapitál.

Pod transnacionálnou elitou je malá stredná vrstva a chudobná väčšina ľudstva. Washingtonský konsensus /neoliberalizmus/ je doktrínou voľného, slobodného kapitalizmu. S tým súvisí aj „podriadenie každej národnej ekonomiky globálnej ekonomike a integrácii do nej“. Presadzuje sa odstraňovanie štátnych zásahov do ekonomiky, a to v rámci štruktúrnych programov a programov stabilizácie. Patrí sem aj liberalizácia obchodu a financií, deregulácia i privatizácia verejného sektora. Autor práce správne uvádza, že takýto model je „iracionálny z hľadiska širšej sociálnej logiky“. Dodávam, že aj spoločenskej, pretože neodráža charakter človeka ako tvora spoločenského. Štát potom „ustupuje trhu ako jedinej organizujúcej moci v ekonomickej a sociálnej sfére“.

V 3. kapitole autor uvádza vznik rodiaceho sa aparátu **transnacionálneho štátu**, a to nateraz najmä vo forme ekonomických orgánov /MMF, SB, WTO, OECD a pod./ a politických fór /G7, G8, G20, OSN, Rada Európy

a ďalšie, z toho OSN už aj so spoločnými vojenskými mechanizmami/. Rozoberá tiež vývoj tézy o silných a slabých jednotlivých štátoch. Konštatuje, že globalizácia „posilňuje moc kapitálu nad priamou mocou štátov“. Globálna elita sa totiž „pustila do premeny sveta v jediné zjednotené ihrisko globálneho kapitalizmu“. V tomto kontexte uvádza, že WTO je prvou nadnárodnou inštitúciou s donucovacou právomocou. Podotýkam, že možno k tomu čiastočne priradiť už aj Európsku úniu /EÚ/.

Z politického hľadiska sa demokracia mení na polyarchiu /vláda malej skupiny s obmedzenou účasťou obyvateľstva na voľbu konkurujúcich si elít/. Obyvateľstvo nemá „žiadnu demokratickú kontrolu nad tvorbou politiky a alokáciu zdrojov /str. 228/“. Navyše svetová kultúrna dominancia sa presadzuje prostredníctvom celosvetového zlučovania médií. Transnacionálna kapitalistická trieda nie je naviazaná na žiadny štát alebo geografickú oblasť. Národné štáty si však ešte dlhú dobu zachovávajú aspoň svoju formu.

Predstavy o **budúcnosti** globálnej spoločnosti **a o rozporoch** globálneho kapitalizmu autor uvádza v 4. kapitole. Uvádza relatívne známu tézu, že **kapitalizmus má tendenciu k vzniku opakovaných kríz**. Ich príčiny sú v rozporoch s prírodou, v globálnej sociálnej polarizácii, nadprodukcii i v oblasti politickej. Napr. „medzera medzi bohatými a chudobnými v globálnej spoločnosti“ sa roztvára. Uvádza, že majetok 200 najbohatších ľudí na svete bol v roku 1998 väčší ako celkový príjem 41% obyvateľstva sveta. V nadväznosti na to sú aj transnacionálne sociálne konflikty, sťahovanie národov, prechod štátov k štátom sociálnej kontroly /policajným štátom/. Došlo k „rastúcej **segregácii bývania bohatých**, ktorí sú chránení armádami súkromných bezpečnostných služieb a elektronickým dohľadom“. Vzniklo aj prebytočné obyvateľstvo. Transnacionálni kapitalisti neboli schopní dať do úzadia maximalizáciu zisku v „prospech stability systému ako celku“. **Silnejú však hlasy elity „požadujúce širší regulačný aparát, ktorý by dokázal stabilizovať finančný systém a súčasne zmierniť niektoré z najostrejších sociálnych rozporov globálneho systému v záujme zabezpečenia politickej stability systému“**. Začala sa uplatňovať metafora „**globalizácie s ľudskou tvárou**“. Novo sa zdôrazňujú sociálne otázky, problematika zdravotníctva, vzdelávania i kultúry. V tejto súvislosti aj politika tzv. tretej cesty, hnutia za globálnu spravodlivosť, lokálnych sociálnych programov, boja za minimálne mzdy a pod.

Vytyčuje **cieľ demokratizácie globálnej spoločnosti**. V transnacionálnom štáte dosiahnuť určitú spoločenskú kontrolu procesov globálnej produkcie a reprodukcie **so zmenami v rozdeľovaní bohatstva a moci v prospech chudobnej väčšiny**.

Mala by „nastúpiť“ logika uspokojovania ľudských potrieb – logika chudobnej väčšiny ľudstva“. Na záver W. I. Robinson poznamenal /podľa mňa dosť utopickú víziu/, že „demokratický socializmus založený na ľudovej

demokracii môže byť „konečnou, najlepšou“ a možnou jedinou nádejou ľudstva““.

Ing. Michal Majtán, PhD.,
čestný predseda Futurologickej spoločnosti na Slovensku

Európska únia

Zahranická politika, bezpečnosť a suverenity štátu v EÚ Štúdia (2.časť)

Rokovanie samitu EÚ v Nice sa venovalo rozpracovaniu zásad bezpečnostnej a obrannej politiky Únie, dopracovala sa koncepcia stálych politických a vojenských štruktúr, ďalej sa rozhodlo o prehĺbení spolupráce s NATO a dokončení začleňovania kapacít Západoeurópskej únie (ZEÚ) do EÚ, vrátane vytvorenia nových inštitúcií (napr. Družicového centra na výrobu a vyhodnocovanie družicových a leteckých obrazcov alebo Ústavu pre bezpečnostné štúdie). Vyústenie všetkých týchto (ako aj ďalších) bezpečnostných a obranných aktivít viedlo k vypracovaniu prvej európskej bezpečnostnej stratégie pod názvom *Bezpečná Európa v lepšom svete* a nakoniec k jej schváleniu na samite EÚ v Bruseli 12. decembra 2003.

Posledná revízia zakladajúcich zmlúv ES/EÚ v Lisabone v roku 2007 podstatne rozšírila a spresnila právny rámec pre vývoj zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky Únie. Zahrnula do svojich revidovaných textov prakticky všetky kľúčové aktivity, ktoré prebiehali v tejto citlivej oblasti mimo rámca zakladajúcich zmlúv. Lisabonská zmluva už preukázala ambície výrazným spôsobom posilniť medzinárodné postavenie EÚ nielen ako ekonomického aktéra, ale predovšetkým ako politického a bezpečnostného hráča. To zaiste dodáva nový charakter a obsah bilaterálnym európsko-americkým vzťahom, čo bude nepochybne pôsobiť rušivo a spôsobovať problémy pri presadzovaní globálnych záujmov USA. Je všeobecne známe, že nie je v záujme Spojených štátov, aby sa EÚ stala silným a nezávislým politickým a vojenským subjektom na svetovej politickej scéne.

Napriek rozvoju úzkych hospodárskych a kultúrnych vzťahov medzi EÚ a USA, mnohé kroky podniknuté Spojenými štátmi v posledných 15 rokoch vyvolali rozpaky a nespokojnosť na strane EÚ i väčšiny jej členských štátov. Hlavnou príčinou tohto stavu je unilaterálnosť USA, nejednotnosť EÚ v zahraničnej politike a vojenská slabosť EÚ v globálnom rozmere, a teda istá forma neschopnosti Únie účinne konať. Európania pri riešení politických problémov obyčajne uprednostňujú multilateralizmus pred americkým unilateralizmom; zdôrazňujú politickú dimenziu bezpečnosti, kým USA ponímajú bezpečnosť vo vojenskom slova zmysle. Podľa

uznávaného odborníka na medzinárodnú bezpečnosť a obranu Róberta Kagana je „...najvyšší čas prestať predstierať, že Európania a Američania zdieľajú spoločný pohľad na svet. V najdôležitejších otázkach dotýkajúcich sa sily (t. j. účelnosti sily, morality sily a želanosti sily) sa americké a európske pohľady rozchádzajú. EÚ sa od sily odvracia, posúva sa od sily do sebestačného (uzavretého) sveta zákonov, pravidiel a nadnárodných negociácií a spolupráce. USA zas zostávajú uviaznuté v histórii, využívajúc silu v anarchickom hobbesovskom svete, v ktorom sú medzinárodné normy a pravidlá nespoľahlivé, a v ktorom skutočná bezpečnosť, obrana a presadzovanie liberálneho poriadku ešte vždy závisí od vlastníctva a použitia vojenskej sily. USA a EÚ sa zhodnú dnes v málo veciach a rozumejú si stále menej a menej...“. Posledný vývoj politickej a bezpečnostnej situácie v Afganistane a Iraku potvrdzuje, že americký spôsob riešenia problémov vo svete už nie je aktuálny, ani účinný, ani bezpečný; je taký, ktorý prináša nové, ešte väčšie ťažkosti, konflikty a násilie. To je jeden z dôvodov, prečo sa americký prezident Barack Obama rozhodol v máji 2010, po 16 mesiacoch svojho vládnutia, vyhlásiť novú bezpečnostnú stratégiu USA. Tá, okrem iného, hovorí, že v nasledujúcich rokoch budú Američania vo svete prioritne uprednostňovať a využívať diplomaciu a multilateralizmus, vojenské riešenie má prísť na rad ako to úplne posledné. Sila amerického príkladu sa má stať rozhodujúcim nástrojom šírenia demokracie a slobody v zahraničí a má znamenať oveľa viac ako každá iná aktivita, ktorú USA doteraz v tejto oblasti prijali. Čas však ukáže, či sa Obamova stratégia stane efektívnou a účinnou, či povedie k zblíženiu s európskymi pohľadmi na použitie sily v medzinárodných vzťahoch.

USA zaujímajú vo svetovom bezpečnostnom systéme dominantné postavenie. V európskom bezpečnostnom priestore si svoju dominanciu udržujú prostredníctvom Severoatlantickej aliancie, ako aj snahou uzatvárať špeciálne bilaterálne dohody posilňujúce ich bezpečnostné záujmy s niektorými európskymi štátmi aj mimo štruktúr NATO a EÚ. Samotné NATO dnes slúži Spojeným štátom na presadzovanie ich globálnych politických záujmov, ako aj na monitorovanie vývoja v EÚ s možnosťou jeho ovplyvňovania. Z hľadiska Washingtonskej zmluvy zakladajúcej Severoatlantickej aliancie je suverenita členského štátu, resp. jej zúženie, istým spôsobom stabilizovaná, nakoľko Zmluva nebola doteraz vôbec revidovaná, na rozdiel od častých revízií Zmluvy o založení EÚ. Zmluva o NATO je pritom všeobecnejšie formulovaná, čo poskytuje najvyšším orgánom Aliancie a jej hegemónovi

– USA pri prijímaní rozhodnutí širší priestor pre výklad aplikácie jej ustanovení. Pred prijímaním a realizovaním kľúčových rozhodnutí NATO sa obyčajne uskutočňuje ofenzívna diplomatická činnosť zameraná na ovplyvnenie konania členských štátov „správnym smerom“. Diplomatická aktivita hegemóna či ďalších rozhodujúcich členov Aliancie spočíva vo vhodnej kombinácii nátlaku (napr. prostredníctvom globálnych médií) a lákadiel (napr. v podobe možného prílevu zahraničných investícií), čo nepochybne predurčuje očakávané chovanie „suverénneho“ členského štátu. Pružné účelové zmeny v obsahu štátnej suverenity prebiehajú na pozadí rozhodovacích procesov v Aliancii, mimo dohľadu verejnosti a médií.

V uplynulých 20 rokoch vyvinula EÚ úsilie, aby vyzdvihla svoju úlohu v zahraničnej a bezpečnostnej politike váhou svojej obchodnej a hospodárskej pomoci. Vzhľadom na regionálne konflikty, ktoré sa začali objavovať po roku 1989, a od istého času tiež vzhľadom na nevyhnutnosť bojovať proti medzinárodnému terorizmu, dospeli štáty EÚ k presvedčeniu o potrebe vytvoriť formálne nástroje pre diplomatickú ofenzívu a rzné intervencie (vrátane ozbrojených). Od balkánskeho konfliktu, ktorý sa začal na začiatku 90. rokov, sa datuje významná aktivizácia činnosti EÚ tak na diplomatickej úrovni, ako aj v rovine vojenskej a politickej bezpečnosti. Tá neskoršie vyústila do založenia Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, ktorá môže vytvárať spoločné obranné štruktúry. Očakáva sa, a doterajší vývoj európskej integrácie to potvrdzuje, že v časovom horizonte 10 až 15 rokov môže EÚ vytlačiť NATO na okraj záujmu v európskom priestore. Z tohto dôvodu je mimoriadne dôležité sledovať, ako sa bude vyvíjať osud suverenity členských štátov v kontexte vývoja politickej, bezpečnostnej a obrannej dimenzie európskej integrácie podľa Lisabonskej zmluvy o EÚ. Zmluva sa stala zásadným dokumentom, ktorého uplatňovanie na európskej úrovni bude mať nesporne rozhodujúci vplyv na ďalší vývoj a charakter euroatlantického priestoru.

Európska zahraničná a bezpečnostná politika (EZBP) si v Lisabonskej zmluve zachováva väčšinu svojich doterajších zvláštností, akými sú jednomyselnosť pri prijímaní rozhodnutí, vylúčenie prijímania legislatívnych právnych aktov (nariadenia, smernice alebo rozhodnutia) alebo vylúčenie Európskeho parlamentu (EP) z procesu rozhodovania.

/pokračovanie/

Doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc.

